
A DIGITÁLIS PÉNZÜGYI SZOLGÁLTATÁSOK DEMOKRATIZÁLÓDÁSÁNAK ÉS GLOBALIZÁLÓDÁSÁNAK HATÁSA A TRANZNACIONÁLIS MIGRÁCIÓRA

*Berta Péter*⁹

DOI: [10.29180/978-615-6886-01-9_3](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-01-9_3)

ABSZTRAKT

A pénzügyi szolgáltatások digitalizációja és a fogyasztói magatartás összetett viszonyának elemzése hosszú ideje a gazdaságpszichológusok egyik kedvelt kutatási témája. E bonyolult kapcsolatrendszer vizsgálata már eddig is hasznos tanulságok sorával támogatta például annak árnyaltabb megértését, hogy miként növelhető a digitalizáció segítségével a pénzügyi szolgáltatások hatékonysága, illetve hogyan fokozható azok fogyasztói népszerűsége. A digitális pénzügyi szolgáltatások elterjedésének jelentőségét azonban csak egyoldalúan és leegyszerűsítő módon érthetjük meg akkor, ha az elemzői tekintet kizárólag a gazdasági következmények csoportjára fókuszál. Épp ezért manapság egyre több gazdaságpszichológus foglalkozik például azzal, hogy a digitális pénzügyi szolgáltatások elterjedése, egyre változatosabbá válása és növekvő népszerűsége hogyan hat a kortárs krízishelyzetekre: miként válhat hasznos erőforrássá a lokális, transznacionális vagy globális válsághelyzetek menedzselése során, illetve hogyan járulhat hozzá a társadalmi, politikai és gazdasági egyenlőtlenségek újratermeléséhez vagy fokozásához. Ez a tanulmány a kortárs szakirodalom egy részének áttekintésére épül, és a digitális pénzügyi szolgáltatások globális integrációjának a nemzetközi migráció kontextusában megfigyelhető Janus-arcúságára hívja fel a figyelmet. Vagyis arra, hogy a pénzügyi digitalizáció olyan összetett és változatos jelenség, amely pozitív és negatív társadalmi és politikai hatásokhoz és következményekhez egyaránt vezethet.

⁹ Berta Péter, tudományos főmunkatárs, Budapesti Gazdasági Egyetem, Külkereskedelmi Kar, Nemzetközi Kereskedelem és Logisztika Tanszék / University College London, School of Slavonic and East European Studies; e-mail: berta.peter@uni-bge.hu

A pénzügyi szolgáltatások digitalizációja és a fogyasztói magatartás összetett viszonyrendszerének elemzése hosszú ideje a gazdaságpszichológusok egyik kedvelt kutatási témája. E bonyolult kapcsolatrendszer vizsgálata már eddig is számos tanulmányok sorával támogatta például annak árnyaltabb megértését, hogy miként növelhető a digitalizáció segítségével a pénzügyi szolgáltatások hatékonysága, illetve hogyan fokozható a digitális pénzügyi szolgáltatások fogyasztói népszerűsége. A gazdaságpszichológia pénzügyi digitalizációval kapcsolatos kutatásainak jelentősége többek között abból fakad, hogy az anyagi formát öltő, hagyományos fizetőeszközökről való átállás a digitális pénz változatos formáira az átlagfogyasztó számára gyakran intenzív technológiai és emocionális kihívásokkal jár. A fizetőeszközök fokozatos dematerializálása, vagyis a kézzelfogható formák digitális változatokra cserélése a bankszektor és a közgazdaságtudomány számára magától értetődő folyamat, az átlagfogyasztó esetében azonban e folyamathoz gyakran nem, vagy csak részben megválaszolható, a pénzügyi fogyasztói bizalmat gyengítő kérdések és kételyek sora kapcsolódik (lásd például Crujisen – Horst, 2019; Qu – Wei – Zhang, 2022). Nem véletlen, hogy a digitális pénzügyi szolgáltatások globális integrációját szorgalmazó pénzügyi és gazdaságpolitikai kezdeményezések nagy hangsúlyt helyeznek arra, hogy a digitális pénzügyi technológiák legfontosabb jellemzői az átlagfogyasztó számára is elérhetőek és érthetőek legyenek, vagyis kiemelt feladatuknak tekintik a digitális pénzügyi szolgáltatásokkal és termékekkel kapcsolatos fogyasztói bizalom folyamatos felügyeletét és karbantartását.

A digitális pénzügyi szolgáltatások elterjedésének jelentőségét azonban csak egyoldalúan és leegyszerűsítő módon érthetjük meg akkor, ha az elemzői tekintet kizárólag a gazdasági következmények csoportjára fókuszál. Épp ezért manapság egyre több gazdaságpszichológus foglalkozik például azzal, hogy a digitális pénzügyi szolgáltatások elterjedése, egyre változatosabbá válása és növekvő népszerűsége hogyan hat a kortárs krízishelyzetekre: miként válhat hasznos erőforrássá a lokális, transznacionális vagy globális válsághelyzetek menedzselése során, illetve hogyan járulhat hozzá a társadalmi, politikai és gazdasági egyenlőtlenségek újratermeléséhez vagy fokozásához, például azért, mert a digitális pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést olyan állami vagy egyéb előírások is szabályozzák, amelyek burkoltan vagy nyíltan kirekesztő logikák mentén szerveződnek.

Ez a tanulmány a kortárs szakirodalom egy részének áttekintésére épül, és a digitális pénzügyi szolgáltatások globális integrációjának a nemzetközi migráció kontextusában¹⁰ megfigyelhető Janus-arcúságára hívja fel a figyelmet.

10 A COVID-19 világjárvány és a digitális pénzügyi szolgáltatások és termékek globális integrációjának kapcsolata ugyancsak gyakran vizsgált kutatási téma a gazdaságpszichológia világában. Ezzel kapcsolatban lásd például Bijlsma – Crujisen – Koldijk, 2022; Mansour, 2022; Mugume – Bulime, 2022; Tut, 2023.

Vagyis arra, hogy a pénzügyi digitalizáció olyan összetett és változatos jelenség, amely pozitív és negatív társadalmi és politikai hatásokhoz és következményekhez egyaránt vezethet.

Kétségtelen, hogy a politikai vagy gazdasági motivációjú nemzetközi migráció egyre intenzívebbé válásának hátterében meghúzódó legfontosabb okok egyike a pénzügyi szolgáltatások és termékek digitalizálódása, valamint azok gyors demokratizálódása és globalizálódása. A digitalizáció előtti nemzetközi migráció egyik alapvető vonása az volt, hogy a migráló egyének rendelkezésére álló erőforrások elsősorban anyagi formát öltöttek (eltekintve a társadalmi tőke különböző típusaitól, valamint bizonyos kulturális-tőke-fajtáktól), és azokat a migránsok magukkal hozták a kibocsátó országból, vagyis a személyekkel együtt az anyagi formát öltő erőforrások (materializált pénz, egyéb vagyontárgyak stb.) is vándoroltak.

A pénzügyi szolgáltatások digitalizációja azonban alapjaiban átalakította a nemzetközi migráció dinamikáját, hatókörét és intenzitását – főként három következménynek köszönhetően.

1. Egyrészt a pénzügyi szolgáltatások digitalizációja lehetővé tette, hogy a migráló egyének erőforrásaik egy részét digitalizált javak formájában magukkal vigyék a transznacionális utazás során. Ezek az erőforrások lényegében láthatatlanná váltak a hatóságok számára.
2. Másrészt a pénzügyi szolgáltatások digitalizációja lehetőséget biztosított a személyekkel együtt migráló digitális erőforrások gyors és hatékony pótlására, illetve gyarapítására is – például az otthon maradt hozzátartozóktól érkező vagy a saját otthoni bankszámlasámról indított átutalások révén. A pénzügyi szolgáltatások digitalizációja tehát jelentős mértékben megkönnyítette a migráló egyének számára a kibocsátó országban maradt saját erőforrásokhoz való gyors hozzáférést, vagyis látványosan megkönnyítette a migráció (ön)finanszírozását. Másként fogalmazva: nemcsak a személyek és csoportok, hanem a digitalizált erőforrások transznacionális migrációja is jelentős mértékben felgyorsult és intenzívvé vált. (Lásd például Maurer – Musaraj – Small, 2019.)
3. Harmadrészt a pénzügyi szolgáltatások digitalizációja a migráló személyek által a célországban létrehozott erőforrások hazajuttatásához is hatékony eszközöket kínál (lásd Lindley, 2010; Mannan – Farhana, 2023). Amíg a digitalizáció előtt a célországban előállított javak hazaküldése többnyire elválaszthatatlan volt azok fizikai szállításától, amit jellemzően maguk a migránsok végeztek, addig a digitalizált pénzügyi szolgáltatások globális rendszerének köszönhetően ma már a célországban megtermelt javak ellenértéke néhány kattintás segítségével eljuttatható

a kibocsátó országban létesített saját bankszámlára. Ne becsljük le azt a hatást, amelyet ez a lehetőség a transznacionális vendégmunka dinamikájára, intenzitására és hatására, valamint a többi gazdasági szereplőre gyakorol! A digitális pénzügyi szolgáltatások ugyanis lehetővé teszik azt, hogy a vendégmunkás megszakítás nélkül folytassa jövedelemszerző tevékenységet a célországban, így nem kell számolnia a hazautazással járó idő- és jövedelemkieséssel, valamint azzal a kockázattal, hogy munkahelyét időközben valaki mással töltik be. Emellett érdemes figyelembe venni, hogy a transznacionális vendégmunka során keletkezett jövedelem egy részének digitális úton történő hazaküldése a kibocsátó országok gazdasági versenyképességét is jelentős mértékben támogatja, valamint hozzájárul az adott ország integrálásához a digitális pénzügyi szolgáltatások globális hálózatába.

Kiváló példával szolgál erre a külföldön dolgozó mianmari vendégmunkások esete. Az említett vendégmunkások hazaküldött jövedelme Mianmar gazdasági fejlődésének egyik meghatározó erőforrása. A 2016-os adatok azt mutatják, hogy az említett évben 4 millió 250 ezer mianmari állampolgár dolgozott vendégmunkásként szerte a világban, akik összesen 2,5 billió amerikai dollárnak megfelelő összeget küldtek haza. Ez az összeg a Világbank adatai szerint az ország bruttó hazai termékének 4 százalékát tette ki (Wantanasombut, 2022; Fujita et al., 2009; Kraas et al., 2017; Simpson – Farrelly, 2023). A Világbank összesítése azonban nem tartalmazza azokat az összegeket, amelyeket a mianmari vendégmunkások informális pénzügyi csatornákon keresztül juttattak vissza hazájukba. Ez utóbbiakat is figyelembe véve a külföldön dolgozó vendégmunkások által hazaküldött pénzüsszegek értéke körülbelül 8 billió amerikai dollárnak felelhet meg, ami a bruttó hazai termék körülbelül 13 százaléka (Wantanasombut, 2022; Simpson – Farrelly, 2023).

Mianmar azért szemléletes példa annak megértéséhez, hogy miként szerveződik a digitális pénzügyi szolgáltatások globális integrációja, mert az ottani bankrendszer fejlődése eltér a megszokottól: a bankrendszer és a pénzügyi piac életét új alapokra helyező gazdasági reformok a 2010-es választások után indultak el, az első mobil pénzügyi szolgáltató pedig 2016-ban jelent meg az országban (Wave Money néven), így a banki vagy nem-banki digitális pénzügyi szolgáltatások elterjedése lényegében az utóbbi néhány évre jellemző folyamat (Kraas et al., 2017; Wantanasombut, 2022; Arnaudo, 2019; Fujita et al., 2009; Oreglia – Srinivasan, 2016). A kutatások azt mutatják, hogy a Thaiföldön dolgozó mianmari vendégmunkások többsége még mindig a hagyományos, vagyis a pénzügyi szolgáltatások digitalizációja előtti pénzügyi csatornákat és eszközöket részesíti előnyben akkor, amikor jövedelme egy részét hazaküldi,

de a digitális pénzügyi megoldások is egyre népszerűbbek körökben. Meglepő módon a digitális pénzügyi szolgáltatások elterjedése nem kizárólag a bankokhoz és más, államilag felügyelt pénzügyi szolgáltatókhoz kapcsolódik, hanem részben az informális pénzügyi szolgáltatások egyik korábbi mintájához (Wantanasombut, 2022). A Thaiföldön dolgozó vendégmunkások között a pénzügyi digitalizáció előtt a legnépszerűbb módszer az informális közvetítők alkalmazása volt: a vendégmunkás kapcsolatba lépett a thaiföldi brókerek egyikeivel és átadta neki a hazaküldeni kívánt összeget, valamint a címzett adatait. Ezután a bróker felhívta mianmari brókertársát, és továbbította neki az előbb említett információkat, aki – a két bróker jutalékának levonása után – felkereste a mianmari címzettet és személyesen átadta neki a Thaiföldön dolgozó vendégmunkás által küldött pénzügyi összeget (Wantanasombut, 2022; Oreglia – Srinivasan, 2016). A kutatások azt mutatják, hogy a pénzügyi szolgáltatások digitalizációjából az előbb említett brókerek is profitáltak: a megbízók által hazaküldött pénzügyi összegeket a brókerek ma már többnyire az országhatárokon átívelő banki átutalás formájában juttatják el egymásnak. Azt, hogy a legelterjedtebb hagyományos jövedelemtovábitási mód modernizált, vagyis a digitális banki szolgáltatásokat is felhasználó változata ma is népszerű a mianmari vendégmunkások körében, elsősorban az magyarázza, hogy e vendégmunkások jelentős része illegálisan dolgozik Thaiföldön, így önállóan nem tud bankszámlát nyitni, emellett az említett modernizált változat alkalmazását átláthatóbbnak és költséghatékonyabbnak tartja (Wantanasombut, 2022).

A digitalizált pénzügyi szolgáltatások alkalmazása azonban nemcsak transznacionális kontextusokban lehet hatékony eszköze a különféle gazdasági és identitásprojekteknek. Sen (2022; lásd még Sengupta – Sen, 2016) kutatása például arra világít rá, hogy a digitális banki szolgáltatások hogyan teszik lehetővé a vidékről Kalkuttába érkező, ott informálisan háztartási és gondozási munkát vállaló nők számára azt, hogy jövedelmük egy részét elkülönítsék és félretegyék önmaguk számára anélkül, hogy ezekről az összegekről férjük és rokonaik tudomást szerezzenek. A titokban tartott bankszámlák lehetővé teszik a vendégmunkásként dolgozó nők számára, hogy mások számára láthatatlan megtakarításra tegyenek szert, ami megkönnyíti azt, hogy legalább részben függetlenné váljanak az őket körülvevő és intenzíven mintorozó férfirokonok hálózatától. A digitális pénzügyi szolgáltatások és termékek demokratizálódása az ehhez hasonló patriarchális kontextusokban a társadalmi nemek közötti egyenlőtlenség csökkentésének egyik eszközeként funkcionál.

Más kutatások annak elemzésére összpontosítják figyelmüket, hogy a Nyugat-Európába érkező menekültek és menedékkérők ellátásában milyen szerepet töltenek be a digitális pénzügyi szolgáltatások és termékek. E téma érintését az

is indokoltta teszi, hogy e kutatók egy része szerint a menekültek és menedékkérők csoportjait a politikai és gazdasági döntéshozók nemegyszer „kísérleti terepnek” tekintik, vagyis olyan populációknak, amelyek esetében az új pénzügyi technológiák hatásai a megszokottnál kisebb és kevésbé kritikus társadalmi visszhang kíséretében tesztelhetők.

Bennani-Taylor és Meer (2024) tanulmánya például azt vizsgálta, hogy az Egyesült Királyság miért és hogyan importálta az Európai Unió területén először 2015-ben Görögországban alkalmazott, bankszámla nélkül is használható (ASPEN – Asylum Support Enablement) prepaid kártyák rendszerét a menekültek és menedékkérők ellátása során, illetve hogyan alakította át ezt a rendszert a helyi politikai és gazdasági preferenciáknak és irányelveknek megfelelően. A szerzők amellet érvelnek, hogy a digitális pénzügyi szolgáltatások bevezetéséhez gyakran kapcsolódó techno-optimizmust, valamint azokat az érveket, amelyek az új pénzügyi technológiákat a digitális humanitarizmus zászlóvivőiként pozicionálják, a gyakorlat elemzése csak részben igazolja vissza. A szerzők rávilágítanak arra, hogy bár az Egyesült Királyságban jelenleg használt prepaid kártyák pénzügyi szempontból hatékony és átlátható támogatási rendszert alkotnak, ugyanakkor a kártyatulajdonosok nem használhatják fel a kártyákon elhelyezett összegeket ugyanolyan szabadon, mint a hasonló digitális pénzügyi szolgáltatásokat igénybe vevő brit állampolgárok. A kártyahasználat helyével és mikéntjével kapcsolatos korlátozások (a kártyák nem használhatók pénz küldésére vagy fogadására, bizonyos árucikkek és szolgáltatások nem vásárolhatók meg a kártyán elhelyezett összegért stb.), valamint a kártyahasználat kártyaszpecifikus monitorozása és az ahhoz kapcsolódó lehetséges szankciók (például a jóléti szolgáltatások felfüggesztése) a kirekesztés, a stigmatizálás és a speciális állami felügyelet kiépítésének eszközei (Bennani-Taylor – Meer, 2024). (Lásd még Bhagat – Roderick, 2020; Prasse-Freeman, 2022; Ravnbøl, 2023.)

Az eddig ismertetett tendenciákból és esetekből legalább két hangsúlyos következtetés vonható le:

1. E tendenciák és esetek egyrészt amellet érvelnek, hogy a pénzügyi szolgáltatások és termékek digitalizációja, valamint e szolgáltatások globális integrációja olyan folyamatok, amelyek hatásai és következményei messze túlmutatnak a gazdaság szféráján, ezért azok dinamikájának mélyebb megértéséhez a társadalmi, politikai és kulturális tényezőkre is érzékeny értelmezési keretekre van szükség.
2. Másrészt a bemutatott példák rávilágítanak arra, hogy annak meghatározása, hogy a pénzügyi szolgáltatások és termékek digitalizációja mennyire válhat a digitális humanitarizmus eszközévé és milyen mértékű techno-optimizmusra adhat okot, csak a gyakorlat részletes és

kontextusérzékeny elemzésén keresztül lehetséges. Amint arra az ismertetett esetek is rámutattak: a pénzügyi szolgáltatások digitalizációja pozitív és negatív társadalmi hatások kiindulópontja vagy katalizátora egyaránt lehet, ezek az ellentétes tartalmú hatások pedig gyakran egyszerre, ugyanabban a társadalmi kontextusban jelennek meg.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Arnaudo, D. (2019). Bridging the Deepest Digital Divides: A History and Survey of Digital Media in Myanmar. In Punathambekar, A., & Mohan, S. (eds.): *Global Digital Cultures: Perspectives from South Asia*. Ann Arbor: University of Michigan Press. 96–124. <https://doi.org/10.3998/mpub.9561751>
- Bennani-Taylor, S., & Meer, N. (2024). Processing Payments, Enacting Alterity: Financial Technology in the Everyday Lives of Asylum Seekers. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(10): 2384–2402. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2312249>
- Bhagat, A., & Roderick, L. (2020). Banking on Refugees: Racialized Expropriation in the Fintech Era. *Economy and Space*, 52(8): 1498–1515. <https://doi.org/10.1177/0308518X20904070>
- Bijlsma, M., Cruijnsen, C., & Koldijk, J. (2022). Determinants of Trust in Banks' Payment Services During COVID: An Exploration Using Daily Data. *De Economist*, 170, 231–256. <https://doi.org/10.1007/s10645-022-09405-9>
- Cruijnsen, C., & Horst, F. (2019). Cash or Card? Unravelling the Role of SocioPsychological Factors. *De Economist* 167, 145–175. <https://doi.org/10.1007/s10645-019-09340-2>
- Fujita, K., Mieno, F., & Okamoto, I. (2009). *The Economic Transition in Myanmar after 1988: Market Economy versus State Control*. Singapore: NUS Press – Kyoto University Press.
- Kraas, F., Spohner, R., & Myint, A. (2017). *Socio-Economic Atlas of Myanmar*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Lindley, A. (2010). *The Early Morning Phonecall: Somali Refugees Remittances*. London – New York: Berghahn Books. <https://doi.org/10.3167/9781845456443>
- Mannan, K. A., & Farhana, K. M. (2023, Október 18). Digital Financial Inclusion and Remittances: An Empirical Study on Bangladeshi Migrant Households. *FinTech*, 2, 680–697. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4607128>
- Mansour, H. (2022). How Successful Countries are in Promoting Digital Transactions during COVID-19. *Journal of Economic Studies* 49(3), 435–452. <https://doi.org/10.1108/JES-10-2020-0489>

- Maurer, B., Musaraj, S., & Small, I. V. (eds.) (2019). *Money at the Margins: Global Perspectives on Technology, Financial Inclusion, and Design*. London – New York: Berghahn Books. <https://doi.org/10.3167/9781785336539>
- Mugume, R., & Bulime, E. W. N. (2022). Post-COVID-19 Recovery for African Economies: Lessons for Digital Financial Inclusion from Kenya and Uganda. *Afr. Dev. Rev.* 34, 161–176.
- Oreglia, E., & Srinivasan, J. (2016). Intermediaries, Cash Economies, and Technological Change in Myanmar and India. *UC Irvine: Institute for Money, Technology and Financial Inclusion*. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/9x78p9nn>
- Prasse-Freeman, E. (2022). Nothing to Lose but their (Block)chains: Biometrics, Techno-imaginaries, and Transformations in Rohingya Lives. *American Ethnologist* 49(4): 563–579.
- Qu, B., Wei, L., & Zhang, Y. (2022). Factors Affecting Consumer Acceptance of Electronic Cash in China: An Empirical Study. *Financial Innovation* 8(1): 1–19. <https://doi.org/10.1186/s40854-021-00312-7>
- Ravnbøl, I. C. (2023). Accessing Cash (lessness), Cash Dependency, Debt, and Digital Finance in a Marginalized Roma Neighborhood. *Economic Anthropology*, 10, 44–54. <https://doi.org/10.1002/sea2.12265>
- Sen, A. (2022). An Economy of Lies: Informal Income, Phone-Banking and Female Migrant Workers in Kolkata, India. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 20(2), 164–176. <https://doi.org/10.1080/15562948.2021.1978123>
- Sengupta, N., & Sen, S. (2016). *Domestic Days: Women, Work, and Politics in Contemporary Kolkata*. Delhi: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199461165.001.0001>
- Simpson, A., & Farrelly, N. (eds.) (2023). *Myanmar: Politics, Economy and Society*. Routledge, London <https://doi.org/10.4324/9781003386063>
- Tut, D. (2023). FinTech and the COVID-19 Pandemic: Evidence from Electronic Payment Systems. *Emerging Markets Review* 54, <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2023.100999>
- Wantanasombut, Akkanut (2022) Sending Money Back Home: Banking Digitalization, Myanmar Migrant Workers, and the Thailand-Myanmar Border Trade. *Southeast Asian Studies* 11(3): 451–475. https://doi.org/10.20495/seas.11.3_451